

Suhonen Julkusesta

Pertti Julkunen: ”YLEISTETTY KOLMAS Julkisuusteoreettinen tutkimusohjelma draamallisten representaatioiden yleisösuhteista” (216 s. + viitteet 37 s. + lähteet 57 s.)

Yhteiskuntatieteiden kandidaatti Pertti Julkunen esittää tiedotusopin lisensiaattityönsä tavoitteeksi ”... kehittää uusi teoreettisesti perusteltu metodologinen lähtökohta julkisuustutkimukselle. Ongelman on se tapa, jolla julkisuuden instituutiot osallistuvat yhteiskunnallisten ryhmien muodostamiseen ja säilyttämiseen sekä tätä kautta yhteiskuntakokonaisuuksien uusintamiseen. Tutkimuksen kohteina ovat julkisuudessa esitettävien draamojen ja arkielämän väliset jännitteet.”

Kolmen vuoden työn tuloksena on syntynyt yli kaksisataasiivuinen teoreettinen tutkielma, joka vastaa edellä esitettyä tavoitteenasettelua. Tuota tavoitteenasettelua ei ole ilmeisesti kirjoitettu hankkeen suunnitteluvaiheessa, vaan se on muotoutunut tutkimustyön mukana. Tavoitteenasettelu koskee siis tutkimustyön lopputuloksena syntyntä esitystä, joka ei välttämättä rakenteeltaan vastaa tutkimuksen kulkua ja ajallisia vaiheita.

Julkusen lisensiaattityö on näinollen tietyn teoreettisen ajatuskokonaisuuden esittely, ja siihen johtaneen tutkimusprosessin kuvaus on jäänyt vähemmälle. Ratkaisua ei voi moittia muuten kuin ehkä siitä syystä, että työn laajat teoreettiset kokonaisuudet olisivat helpommin ymmärrettävissä jos tutkimusprosessi olisi paremmin jäljitettävissä.

Ainakin itseäni kiinnosti se, onko Julkunen työstänyt teoreettista rakennelmaansa pelkästään käsitteitä määrittelemällä ja niiden välisiä suhteita konstruoimalla ilman rinnalla kulkevia käytännön esimerkkikytkentöjä. Vai onko ajattelutyön tukena käytetty konkreettinen materiaali karsittu valmiista esityksestä pois häiritsemästä eleganttia kokonaisuutta niinkuin rakennustyömaan telineet puretaan pois sitten kun rakennelma pysyy pystyssä oman rakenteensa varassa?

Työnsä alussa Julkunen viittaa (s. 7-8) ”eräänlaisiin empiirisiin lähtökohtiin”, joiden merkitys teoreettiselle työlle jää tuon maininnan varaan. Tutkielman loppua kohden käsitteitä ja niiden välisiä suhteita valaisevat esimerkit lisääntyvät. Se viittaa siihen, että esityksen loppuosan tarkastelut ovat ajallisesti uudempia ja ehkä myös keskeneräisempiä.

Alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa vuodelta 1987 tutkimukselle asetettiin kuusivaiheinen tavoitteisto (s. 12-14). Vuotta myöhemmin tavoitteisto laajennettiin kaksitoistakohtaiseksi ja sitä nimitettiin tutkimusohjelmaksi (s. 17-19).

Tutkielma koostuu kolmesta osasta, tai aloituksesta niinkuin Julkunen asian ilmaisee. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan julkisuutta sosiologian peruskäsitteiden valossa ja esitetään työn eräs perusajatus julkisuuden instituutioista yhteiskunnallisten ryhmien ja yhteiskuntakokonaisuuksien muodostajana ja ylläpitäjänä.

Tässä osassa ovat keskeisiä institutionaalisen, kulttuurisen ja rakenteellisen käsitteet. Julkusen määrittelemien käsitteiden suhde on looginen ja tarjoaa hyvän perustan julkisuuden teoreettiselle tarkastelulle. Esitykseltä olisi kuitenkin toivonut sitä, että nämä tutut käsitteet olisi asetettu selkeämpään suhteeseen sosiologian ja kulttuuritieteiden vastaavien käsitteiden kanssa. Se olisi tarjonnut lukijalle laajemman viitekehysten ja helpottanut näin käsitteiden uusien merkitysten ymmärtämistä.

Rakenteellisen käsite oli etäännynt eniten tavanomaisista merkityksistään. Julkunen kutsui rakenteelliseksi ”... tietoisien ja tarkoituksellisen sosiaalisen toiminnan tiedostamattomia ja tarkoittamattomia tuloksia (ja samalla noita tuloksia tuottavan toiminnan tiedostamattomia sisäisiä ominaisuuksia)”.

Toisessa osassa Julkunen tarkastelee kommunikaatiota ryhmämuodostuksena ja laajentaa perinteisen joukkotiedotustutkimuksen kommunikaatiomallin journalistinroolien, esiintyjänroolien ja yleisönroolien vuorovaikutusmalliksi. Tässä kolminapaisessa mallissa hän vielä erottaa toisistaan esityksen sisäisen ja ulkoisen roolin sekä journalistin, esiintyjän että yleisön suhteen.

Tämä kolminapainen kommunikaatiomalli kytkee mielenkiintoisella tavalla toisiinsa viestintätutkimuksen perinteisen kommunikaatiomallin ja narratologisen käsiteapparaatin tekijöineen ja lukijoineen. Eräs oleellinen ero narratologiseen malliin on siinä, että narratologian sisäkkäiset kertojat nimetään Julkusen mallissa esiintyjärooleiksi, joiden esiintymistä journalistiroolit organisoivat. Tämä ero on oleellinen siksi, että narratologiassa sisäkkäiset kertojat ovat tekstin elementtejä, mutta esiintyjillä on roolinsa sekä esityksen sisällä — esimerkiksi uutistekstissä — että esityksen ulkopuolella yhteiskunnan muissa instituutioissa.

Syystä tai toisesta johtuen Julkunen käyttää kunkin rooliparin kummallekin roolille aina samaa symbolia. Esimerkiksi symboli D tarkoittaa sekä esityksen sisäistä että esityksen ulkoista esiintyjänroolia. Ainakin lukijan kannalta olisi helpottanut roolien tunnistamista, jos symbolit olisi erotettu toisistaan indeksoimalla ne sopivasti. Yhteisen symbolin käyttäminen kahdelle roolille, joiden välistä eroa pyritään korostamaan, ei tunnu tarkoituksenmukaiselta.

Kolmannessa osassa jatketaan julkisuuden instituutioiden tarkastelua interaktion näkökulmasta. Roolien välisiä

suhteita rinnastetaan teatterin roolisuhteisiin ja journalistiset julkiset esitykset sijoitetaan draaman nimikkeen alle.

Julkusen idea julkisten esitysten draamallisuudesta liittyy yleisjulkisuuksien ja erityisjulkisuuksien suhteeseen. Yleisjulkisuuden esitysinstituutiot ovat draamallisia esityksiä, eli useiden esiintyjien — erityisesti toisilleen esiintyvien erityisjulkisuuksien — esitysten kokonaisuuksia.

Tutkielmansa lopussa Julkunen ottaa perusteellisempaan käsittelyyn aiheen, josta koko työn otsikko on peräisin. Tuo aihe on kysymys ”yleistetystä kolmannesta” tai ”kenestä tahansa”. Näillä käsitteillä Julkunen tarkoittaa sellaista yleisöä tai yleisönroolia, joka on yleisen suosion tavoittelun kohteena ja jolle erilaiset julkisten esitysten esiintyjät ja yleisöt näyttävät esiintyvän.

Kun esimerkiksi naistenlehden journalistit ja esiintyjät esiintyvät muodostamalleen yleisölle, ne esiintyvät samalla myös kenelle tahansa muulle. Samalla naisten lehden yleisökin esiintyy tuolle yleisemmälle yleisölle.

Kysymys tuosta yleisimmästä yleisönpaikasta ja sen muotoutumismekanismeista nousee työn päätulokseksi ja jatkotutkimuksen aiheeksi. Tutkimusohjelma on tässä tutkielmassa päässyt vasta välivaiheeseensa. Tutkimusohjelman tehtäväluelessa tutkimuksen tälle vaiheelle asetettiin tavoitteeksi esittää tuon yleisemmän yleisönpaikan rakenteellista taustaa koskevia kysymyksiä (s. 19).

Vastaaminen näihin mielenkiintoisiin kysymyksiin jää toisen tutkimuksen tehtäväksi, samoin kuin sen osoittaminen, ”että julkisuudessa artikuloituva kuka tahansa ratkaisee ihmiskunnan kohtalonkysymykset” (12. ohjelmallinen tavoite s. 19).

Pertti Julkusen tutkielma on poikkeuksellisen omaperäinen käsitteellinen rakennelma, jonka konstruointinen osoittaa huomattavaa teoreettista lahjakkuutta. Työn ongelmana on sen vaikealukuisuus. Sinänsä selkeä suomenkieli tulee käsitteellisen kuormituksen vuoksi raskaaksi. Valmiin rakennelman kuvaaminen ymmärrettävästi on vaikeampaa kuin se, että teksti etenisi rakentamisen mukaisessa järjestyksessä. Mielenkiintoisen ja korkeatasoisen tutkielman heikohko kommunikoivuus rajoittaa sen lukijakuntaa.

Sen kuvan perusteella, jonka olen YTK Pertti Julkusen tutkielmasta rekonstruoinut, esitän Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tiedekuntaneuvostolle sen hyväksymistä *lisensiaattityöksi* arvolauseella *magna cum laude approbatu*r.

Pertti Suhonen

Alasuutari Julkuksesta

Lausunto Pertti Julkusen tiedotusopin lisensiaattitutkimaksi tarkoittamasta käsikirjoituksesta ”YLEISTETTY KOLMAS. Julkisuusteoreettinen tutkimusohjelma draamallisten representaatioiden yleisösuhteista.” (310 sivua)

Julkusen tutkielma on siinä mielessä poikkeuksellinen, että se on jo otsikonkin mukaan ”tutkimusohjelma”. Sen kantava idea on ns. joukkotiedotuksen ameeba-malli, teesi siitä että joukkotiedotusta on hyödyllistä tarkastella draamallisina esityksinä. Tällä tekijä tarkoittaa sitä, että joukkotiedotussanomiam tarkastellaan esityksinä, joita journalisti J tuottaa yleisölle Y asian A tiimoilta kehkeytyneestä draamasta D. Tämän kaiken tekijä katsoo näkyvän itse joukkotiedotussanomissa niin, että niissä esiintyy ”sisäisjournalisti”, ”sisäisasia”, ”sisäisyhteisö” ja ”sisäisdraama”. Tämä joukkotiedotuksen käsitteellistämisen malli mahdollistaa sen erittelemisen, miten sisä- ja ulko-D:t, -Y:t ja J:t ovat ”välittömästi interaktiivisessa suhteessa” keskenään. Sisä- ja ulko-A:sta tekijä ei oireellisesti puhu. Erittymisenä lopputulemana tekijällä on pyrkimyksenä pohtia sitä, mitkä ovat keneksi tahansa esittäytyvän yleisönroolin hegemoniset muotoutumismekanismit, ts. critellä yleisömmän yleisönroolin historiallista ja yhteiskunnallista erikoislaatuisuutta. Työn tutkimusohjelmallinen luonne näkyy kuitenkin siinä, että siinä vasta etsitään lähestymistapoja tämän teeman käsittelylle.

Minusta joukkotiedotuksen ameebamalli on aito ”tieteellinen keksintö”. Sen ominaisuuksien esittely ja erittely riittää kepeästi lisensiaattityöksi. Ameeba-mallin konkretisoiminen empiiristen analyysiesimerkkien avulla samoin kuin turhien rönsyjen poistaminen olisi vielä ollut paikallaan. Ongelmia lukijalle aiheuttaa myös se, että siinä on paljon sosiologisia käsitteitä — kuten sosiaalinen, kulttuurinen, rakenteellinen; sosiaalinen toiminta, kulttuurinen toiminta jne. — joita käytetään tavallisuudesta poikkeavalla tavalla. Kaikilta osin näiden uudella tavalla määritellyt käsitteet ja niiden väliset suhteet eivät ole selviä. Kun tekijä esimerkiksi sivulla 54 toteaa, että kaikki ihmistenvälinen välitön kanssakäyminen on sosiaalista toimintaa, hän tarkoittaa ”välittömällä kanssakäymisellä” myös esimerkiksi lehdenlukua metsässä; tässäkin lukija on Julkusen mukaan välittömässä interaktiosuhteessa lehtiutuudessa esiintyvien toimijoiden tai roolihahmojen kanssa. Mitäpä silloin enää voisi olla *välillinen* kanssakäyminen?

Ylläoleva huomautus illustroi sitä, että toimintojen ja niiden esitysten välille ei aina tehdä selkeää eroa. Ameeba-malli on itse asiassa paljolti mm. reseptiteorioille sukua oleva analyysikehikko, kehys josta esityksiä, lehtijuttuja ja tv:n uutislähetyksiä tarkastellaan, mutta ero esitys-

ten ja esitystenukkoisten tapahtumien välillä hämärretään. Tämä on tietenkin myös perusteltua mm. sikäli, että joukkotiedotus *on osa* yhteiskunnallista todellisuutta, ei vain sen esitys. Mutta tavanomaisempaa olisi korostaa sitä, miten yhteiskunnallinen todellisuus on merkittävässä määrin kielellistä todellisuutta, tai että sitä tuotetaan puheakteilla. Niillä voidaan esimerkiksi julkisuudessa pyrkiä tuottamaan erilaisia yhteiskunnallisia ryhmiä, sellaisia kuten ”työväenluokka” tai vaikkapa ”vasenkätiset”. Nähdäkseni olisi tarpeen käsitellä sitä, mikä suhde tällaisilla ehdotelmilla, kielellisillä konstruktioilla on esityksen ulkoiisiin ryhmiin ja niiden muotoutumiseen. Voidaan esimerkiksi sosiaalisen konstruktionismin ajatuskehikon mukaan väittää, että julkisuus tuottaa ja konstituoii yhteiskunnalliset ryhmät. Tai tällaiset yhteiskunnalliset ryhmät voidaan määritellä rakenneteoreettisesti joillakin ”objektiivisilla” kriteereillä, ja verrata näin saatuja ryhmiä niiden representaatioihin. Julkusen ratkaisu näyttäisi olevan lähempänä sosiaalista konstruktionismia, mutta keskustelu esitysten ja niiden ulkoisen todellisuuden välisestä suhteesta jää auki.

Tämän vyyhden purkaminen voisi kenties tuoda selvyyttä ja terävyyttä myöskin tekijän aloittamaan pohdintaan siitä, miten ”yleistetty kolmas” eli yleinen yleisönrooli muotoutuu, millä tavalla tällainen yleisönrooli on ontologisessa mielessä olemassa ja mitä yhteiskuntateoreettisia johtopäätöksiä sen olemassaolosta voidaan vetää. Toivonkin että tekijä kehittää jännittävää teoriakehikkoaan eteenpäin ja lunastaa sen oikeutuksen osoittamalla, miten analogia journalismin ja teatteriesitysten välillä tekee erilaisia empiriisiä ilmiöitä ymmärrettäväksi.

Arvolauseeksi ehdotan *magna cum laude approbatur*.

Pertti Alasuutari

Moring Aulasta

Kiittäen minua kohtaan osoitetusta luottamuksesta esitän lausuntonani *Maria Kaisa Aulan* lisensiaatintutkimuksesta *Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla* kunnioittavasti seuraavaa:

Käsillä oleva tutkielma pureutuu äärimmäisen relevanttiin demokratian ongelmaan, poliitikkojen ja poliittisten toimittajien suhteeseen. Tutkielma pohjautuu kahteen itsenäiseen artikkeliin. Ensimmäinen niistä ankkuroituu empirisesti laajaan haastatteluaineistoon ja käsittelee Oy Yleisradio Ab:n (Ylen) poliittisten toimittajien käsitystä itsestään, ”ammatti-identiteettiä”, sekä keskusteleee tämän käsityksen kehityksestä taustamuuttujina ikä, koulutus ja ammattikokemus. Toisen artikkelin ydin on kuvaus yhdysvaltalaisien toimittajien ammatti-identiteetin muutosprosessista 1960- ja 1970-luvuilla sekä käsitteellinen vertailu USA-laisten journalistien 1970-luvulla tapahtuneen ammatti-identiteetin kehityksen ja Suomen radio- ja tv-toimittajien 1980-luvun ammatti-identiteetin välillä.

Aulan peruskysymys joka myös sitoo yhteen tutkielman kaksi osaa (s. 2) koskee sitä, miksi poliitikkojen ja toimittajien suhteet ”aktualisoituivat” Suomessa juuri 1980-luvulla. Tutkielman kummankin osan tarjoaman aineiston pohjalta tekijä konstruoi analyysin, jonka kunnianhimonä on saada pitävä ote peruskysymyksestä historiallisessa, vertailevassa ja teoreettisessa perspektiivissä. Metodologisessa mielessä historiallinen ote merkitsee poliittisten toimittajien itseään koskevassa käsityksessä tapahtuneen kehityksen palauttamista aikaulottuvuudella yhteiskunnalliseen kehitykseen, komparatiivinen ote ilmenee Suomen ja USA:n välisessä vertailussa ja teoreettinen perspektiivi näkyy osaksi siinä miten Suomessa tapahtuneita muutoksia (lähtien ”synkronisen” ja ”diakronisen” analyysin yhdistelmästä sekä ”diffuusio”olettamuksesta) jäljitetään suhteuttamalla omat löydökset huolellisesti aiempaan alan tutkimukseen, osaksi keskustelussa joka koskee mm. Kent Aspin tapaa käsitteellistää toimittajan roolin kasvanut merkitys väitöskirjassaan *Mäktiga massmedier* vuodelta 1986. On syytä erityisesti mainita, että tekijä suorittaa ottamansa tehtävän tukeutuen laajalti etenkin angloamerikkalaiseen aiheesta olemassa olevaan kirjallisuuteen.

Molemmat Aulan ottamat päättehtävät — suomalaisten poliittisten toimittajien itseään koskevan käsityksen kartoittaminen ja siten niiden ”ammatti-identiteettien” järjestelmällinen paljastaminen, jotka ilmenevät tässä poliittisen systeemin keskushermostossa, sekä suomalaisten toimittajien ammatti-identiteetin vertaileminen Yhdysval-